

27
15

L 6 n
244

1999

անբացած
Հ. ԱՌԱԲԵԼԵԱՆ:

Օ Շ Կրկն + 92 Կրկն 900

ՈՒՐ Է ՀԱՅԻ
ԻՆՔՆԱՃԱՆԱԶՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ

ԱԲԵԼ ԱՊՐԵՍԵԱՆՑ:

Նուէր հայ հասարակութեան
Գ Ր Ի Գ Մ Ի Կ Ե

Զ Ր Ի

44
N: N

ԹԻՖԼԻՉ

ՏՊԱՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑԻ

ՕՐԱԲԵԼԵԱՆ ՓՈՂՈՑ, 5

1884

ՊՐԻԿԱԶԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ „ԿԱՅԿԱՅԵ“
ԼՐԱԿՐՈՒՄ:

Վաճառվում է պարտքի դիմաց

«Գրիգոր և Անդրեաս Արծրունի եղբայրների երեք
յարկեան քարաշէն Գալէրեան քաղաքի Ա-մասում
Արքունական փողոցի վրայ 1135. քռ. սաժեն տեղով,
Իսկական պարտք 380,594. 77 Կ.
Ապառիկ 34,174. 60 Կ.
Բոլորը 414,769. 37 Կ.

2-րդ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ:

(Գարձեալ պրիկազի և միւսնոյն օրուայ Համար:)
Վաճառվում է:
Եղբարք Գր. և Արգրեաս Արծրունիների երկյար-
կեան քարաշէն տուն այգիով. քաղաքի Ա-մասնում:
Տեղ 1590 քռ. սաժեն:
Իսկական պարտք 56,551. 90 Կ.
Ապառիկ 3,728. 90 »
Բոլորը 60,280. 80 Կ.

4 2 4 1 0 0

29. 245

ՌԻՐ Է ՀԱՅԻ

ԻՆՔՆԱՃԱՆԱԶՈՒԹԻՒՆԸ

Ինքնաճանաչ է այն ազգը, որ գիտէ գնահատել իր գործիչներին, որ գիտէ պահպանել այն հաստատութեանց գոյութիւնը, որոնց մասին նա համակրութեան ազդակներ է արձակում, որ գիտէ քաջալերել և խրախուսել այն անձանց, որոնք իրենց միտքը, գրիչը, փողը նուիրում են յօգուտ այդ ազգի և որն, ընդհակառակը, գիտէ որոշել իր վնասողներին, իր յառաջադիմութեան ընթացքը խանգարողներին: Սակայն այդ գնահատութիւնը, համակրութիւնը ինչով պիտի լինի, լոկ խօսքով թէ գործքով: Եթէ գործքով, ապա ուրեմն ներկայումս մի խիստ յարմար առիթ է ներկայանում, մեր կարծիքով, այդ ինքնաճանաչութիւնը արտայայտելու. մի պատեհ առիթ է ներկայանում, այո, տեսնելու, թէ այս վերջին տաս տարուայ ջանքերը, ընդհանուր լուսաւորութեան խթանը և մղումները կարողացել են կերպարանափոխել հային, որ նա բարոյական, գաղափարական շահերի համար փոքր ինչ զոհէ և նիւթական շահերը:

Այդ առիթը և պատեհութիւնը «Մշակ» լրագրի գոյութեան սպառնացող վտանգն է, նորա խմբագիր պ. Գ. Արծրունու ունեցած ֆինանսական նեղ կացութեան պատճառով, կացութիւն, որ ոչ միայն վտանգի է ենթարկում այն թերթը, որ առաջինն եղաւ Հայերի մէջ, եւրոպական մտքով առած լրագիրը, այլ որ սպառնում է ամեն տեղ հարուստ հրոշակուած խմբագիր պ. Գ. Արծրունուն դժնդակ չքաւորութեան մէջ ձգելու: Մենք կարծում ենք, հասել է ըստէն, որ հայ ժողովուրդը կատարէ իր պարտականութիւնը, որովհետեւ մենք գտնում ենք, որ հայ հասարակութեան պարտականութիւնն է օգնել պ. Գ. Արծրունուն պատուաւոր կերպով դուրս գալ իր նեղ դրութեանից և շարունակել այն գործը, որի մասին այդ հասարակութիւնը այնքան համակրութեան ցոյցեր է անում կովկասի հայ քաղաքների զանազան անկիւններից: Եթէ մի գործ, մի հաստատութիւն սիրելի և համակրելի է, ապա ուրեմն առաջին պայմանն և պարտաւորութիւնը հաւաստակութեան կողմից նրան պահպանելն է, այլապէս պէտք է ենթադրել, որ այդ բոլոր համակրութիւնը կամ կեղծ է եղել, կամ անգիտակցական:

Բայց նախ պատմենք եղելութիւնը երկու խօսքով ՚ի տեղեկութիւն հայ ժողովրդեան:

Ինչպէս յայտնի է, Արծրունի եղբայրները Թիֆլիսում ունեն ահագին կալուած, որը գտանվում է այդ քաղաքի առաջին և ամենալաւ փողոցի վրայ և որի արժէքը հեշտութեամբ կարելի է մի միլիօն

գնահատել, եթէ այժմ Թիֆլիսում կալուածների գները պակասած չը լինէին: Բայց այդ կալուածը պրիկազի առաջ պարտքի տակ է, այն է մօտ 400 հազար ռուբլի մի գումարով, որը վճարելու այժմ Արծրունի եղբայրը չէն կարող, առձեռն դրամ չունենալու պատճառով: Սակայն ՚ի հարկէ պարտքը պէտք է վճարուի, այլապէս կալուածը կը ծախուի աճուրդով: Յայտնի է, որ եթէ այդ կալուածը աճուրդի դնուի, մինչև անգամ իր պարտքը (400 հազար) չէ կարող հանել, ուրեմն այն ժամանակ Արծրունի եղբայրներին սպառնում է կատարեալ սնանկութիւն: Եւ ահա ամբողջ 14 տարի հայ գրականութեան մէջ գործող, հայերի մէջ օրագրական մամուլը ստեղծող, հայ թատրոն կառուցանող, եւրոպական պլանայնոր գիտնականների առաջ հային ներկայացնող և նրանց արժանավայել կերպով ընդունող, ահա, ընկնելով չքաւորութեան մէջ պէտք է ոչ միայն այլ և անկարող լինի այդ գործերը անելու, այլև իրստ յուսահատական եզրակացութեան կարող է գալ, որ նա իր ուր տեղ այնքան աշխատեց հայերի համար, ՚ի դուր տեղ վատնեց իր երիտասարդութիւնը, իր ասպարէզը, իր ահագին հարստութիւնը հայ ժողովրդեան օգնելու համար, մինչդեռ նա կարող էր ուրիշ հարուստ երիտասարդների նման, հօրից ահագին ժառանգութիւնը ստանալուն պէս, ծախէր այդ բոլորը, փող շինէր, վազէր Եւրոպայ և այնտեղ իշխանական կեանք վայելէր, ինքն ևս իր եղբայր Անդրէաս Արծրունու նման հետևէր պրօֆէսորութիւն և գիտնական համ-

բաւ ձեռք բերելու: Բայց նա այդ բոլորը զոհեց և զոհեց հայ ժողովրդեան համար: Եւ միթէ այդ ժողովուրդը այսօր անտարբեր կերպով պէտք է նայէ թէ ինչպէս այդ գործիչը գլորվում է անկման անդունդի մէջ, միթէ նա օգնութեան ձեռք չը պէտք է կարկառէ արգելելու նրան ընկնել այդ անդունդի մէջ, մանաւանդ որ, ինչպէս այժմ կը տեսնենք, այդ օգնութեամբ հայ հասարակութիւնը չէ կորցնելու ոչինչ: Ամեն զգացման տէր և ազնիւ սիրտ կը վկայէ, որ, այո, հարկաւոր է օժանդակութեան ձեռք կարկառել, մանաւանդ որ խնդիրը «Մշակ» լրագրի գոյութեան մասին է:

Բայց ո՞վ է «Մշակ»:

«Մշակը» նա է, որ հային ընթերցանութիւն սովորեցրեց, որ հայի մէջ գաղափարներ և ձգտումներ ներշնչեց.

«Մշակը» նա է, որ մտաւ զանազան խուլ անկիւններ, այցելեց այնտեղ ընկած, անշարժութեան մէջ գտնուող ուժերը, ՚ի գործունէութիւն հրաւիրեց նրանց, նոր ուժեր ստեղծեց, միջոց տուաւ նոցա, ոչ միայն բարոյական, այլև նիւթական, իրենց ձիրքը, տաղանդը հրապարակ հանելու յարտափայլեցնելու:

«Մշակը» նա է, որ լուսաւորեց խաւար տեղերը, լոյս ձգեց շատերի գործունէութեան վրայ, զգաստացրեց նրանց...

«Մշակը» նա է, որ վհատած, յուսահատած ժողովրդական ուռուցիչներին խրախուսեց, նոցա գործունէութիւնը ազնուացրեց: Միջոց տուաւ մի քանի

գրականական տաղանդներին երևան գալու և աշխատելու հայ աղքատիկ զրականութեան ասպարիզում: «Մշակն» նա է, որ միջոց եղաւ Տաճկաստանի և Ռուսիոյ հայերի միմեանց հետ ծանօթանալուն.

«Մշակը» նա է որ Եւրոպային ծանօթացրեց հայի հետ, որի յօդուածները անդադար թարգմանվում էին եւրոպական լրագիրներում:

«Մշակը» նա է, որի խմբագիրը, իր բռնած դիրքի շնորհիւ, կարողանում էր արժանավայել կերպով ընդունել եւրոպացի ականաւոր գիտնականներին, որոնք այցելելով նրան, ինչպէս օրինակ Վիրխով, Կոնտուլի (թղթակից Տանի), Մակլօնայդ (թղթակից Թայմսի) և այլք, նրանից էին տեղեկութիւններ ստանում հայերի մասին:

«Մշակը» նա է, որ առաջինը արծարծեց այն միտքը, թէ բոլոր հայերը լուսաւորչական լինի, կաթոլիկ թէ բողոքական, մի մարմին, մի ազգայնութիւն են կազմում, որովհետև լեզուի, և ցեղական ծագումով ու պատմութեամբ մի են, ուստի և պէտք է ներողամտութիւն (tolérance) ունենալ:

«Մշակը» նա է, որ Արարտեան ընկերութեան, սովելոց և Վանայ հրկիզելոց ընկերութեանց համար բաւականին մեծ գումար ժողովեց և օգնութիւն հասցրաւ Տաճկաստանի հայերին:

Վերջապէս «Մշակը» նա է, որ հայ մամուլի անձան և բարգամանձան համար հող պատրաստեց:

Եւ ահա այսօր վերահաս վտանգը սպառնում է այդ ամենը ոչնչացնելու:

Միթէ այդ պիտի թուլատրէ հայ հասարակութիւնը:

Եթէ այդ տխուր իրողութիւնը տեղի ունենայ ևս առաւել ծանր պիտի լինին նրա հետևանքները: Ազգային ինքնասիրութիւնը և պատիւը պիտի վերաւորուի, Ռուսիան և Եւրոպան պիտի իմանան, որ «Մշակը», հայոց ամենից շատ հուշակուած լրագիրը, դադարեցրեց իր գոյութիւնը հայ ժողովրդեան անտարբերութեան շնորհիւ: Այդ տխուր օրինակը իր համար լաւ դաս համարելով, այլևս ոչ մի հարուստ երիտասարդ, ոչ մի ուսումնական չի համարձակի իր անձը և փողը նուիրել ազգային գործունէութեան և լրագիր հրատարակել, վերջապէս հայ հասարակութիւնը ապագայ պատմութեան գատապարտութիւնը պիտի կրէ և ցոյց տայ թէ դեռ որքան հեռու է ինքնաճանաչութիւնից:

Հայ հասարակութիւնը յօբելեան կատարեց «Մեղու» լրագրի 25 ամեայ գործունէութեան մասին,

Հայ հասարակութիւնը միևնոյնը կամենում է անել պ. Բաֆֆիի վերաբերմամբ: Միթէ այդ հասարակութիւնը պիտի լռէ այժմ. երբ «Մշակը» և նրա խմբագիրը կորստեան վտանգի մէջ են, միթէ այդ հասարակութիւնը ապերախտ պիտի գտնուէ դէպի նրանց: Մենք հաւատ ունենք հայի երախտագիտութեան վրայ. մենք կամենում ենք հաւատալ, որ հայ հասարակութիւնը այնքան ինքնաճանաչ և պատուոյ զգացում կունենայ, որ թույլ չի տայ գործերը մինչև այդտեղ հասնի, այլ ընդհակառակը, Թիֆլիսի, Բագուի և այլ

քաղաքների կապիտալիստ հայերը կը միանան, ձեռք կը բերեն Արծրունի եղբարց կալուածը և այդպիսով կազատեն վերահաս վտանգից պ. Գր. Արծրունուն, ու միջոց կը տան նորան շարունակելու անընդհատ իր գործունէութիւնը: Միանգամայն համոզուած ենք որ հայ կապատալիստները բացի այն, որ մի «ազգասիրական» գործ ևս կատարած կը լինին, բայց միևնոյն ժամանակ իրենք ոչ մի վնաս չեն կրի: Ահա թէ ինչպէս:

Մենք ամենևին չենք խնդրում, որ հայ կապիտալիստները նիւթական օգնութիւն հասցնեն պ. Արծրունուն. ոչ, այլ այստեղ գլխաւոր խնդիրը նրանումն է, որ քանի որ պարտքը վճարելու համար կալուածը պիտի ծախուի, հայ հարուստները այնպիսի միջոցներ ձեռք առնեն, որ նախ այդ կալուածը, որի մէջ գտնվում է և նորակառուց գեղեցիկ թատրոնը, չընկնէ ուրիշների ձեռք, երկրորդ, արգելելով աճուրդով ծախելը. այնպիսի մի գնով ծախուէ, որ և պարտքը վճարուի, և այնքան փող մընայ, որով պ. Գր. Արծրունին, կարողանայ ապահովուած լինել և առաջուայ պէս շարունակել իր գործունէութիւնը: Այստեղ մեր կարծիքով, վաճառականները ոչինչ չեն կորցնում. դա մի առևտրական ձեռնարկութիւն է, այն զանազանութեամբ միայն, որ իրենց դրամագլուխը փոխանակ 10% բերելու, գուցէ 8% բերէ, բայց դրա փոխարէն դրամագլուխը շատ ապահով տեղ կը լինի դրած: Եւ միթէ 2%-ի զանազանութիւնը պիտի կանգնեցնէ հայ հասարա-

կութեանը մի բարի և երախտագիտական գործ կատարելու:

Այդ բոլորը կարելի է հեշտութեամբ իրագործել, եթէ այն ակցիօնէրական ընկերութիւնը, որ առաջարկուեցաւ «Մշակի» միջոցով իրագործուէր: Եթէ կարելի եղաւ Արծրունու եղբարց բոլոր կալուածները, բացի այն տնից, ուր բնակվում է պ. Արծրունին, և որն պէտք է պահել նրա համար, ծախել 600 հազար ռուբլիով, այն ժամանակ և պարտքը (400 հազար) կարելի է վճարել և մնացեալով բոլորովին կարելի է ապահովացնել իր նախկին պատուաւոր դիրքի մէջ պահելու «Մշակի» խմբագիր պ. Գրիգոր Արծրունուն: Միթէ հայ կապիտալիստների մէջ չի գտնուի 300 հոգի, որ ամեն մինը 2000 ռուբլի տայ և մի ակցիայ գնէ, մանաւանդ որ այդ 2000 ռուբլին կարելի է մինչև անգամ ոչ միանուագ, այլ աստիճանաբար վճարել: Մենք կարծում ենք, որ այդ շատ հեշտ է անել, ուստի և յոյս ունինք, որ հայ վաճառականները և կապիտալիստները անպատճառ կիրազորեն այդ գիտաւորութիւնը և կը կազմեն այդ ակցիօնէրական ընկերութիւնը:

Այդ քայլով հայ հասարակութիւնը կապացուցանէ աշխարհին, որ նա գիտէ գնահատել իր գործիչներին, որ նրա մէջ զարթած է ինքնաճանաչութեան և երախտագիտութեան զգացմունքը:

Յուսանք և սպասենք,

Թող հայ հասարակութիւնը չը կարծէ, որ մենք պ. Արծրունու և «Մշակ» լրագրի պանէգերիստն ենք:

ու. մենք մինչև անգամ շատ հարցերում համամիտ և համերաշխ չենք «Մշակի» քարոզած մտքերի հետ: Մենք մի և նոյն կերպով կը պաշտպանէինք և ուրիշ ազգային համանման գործիչներին, եթէ նոքա ևս նոյն դրութեան մէջ գտնուէին: Մենք կամենում ենք մի ապացոյց ունենալ թէ որքան հայերի մէջ գնահատվում է հասարակական գործունէութիւնը: Դա խիստ կարևոր է, ազգի քաղաքակրթութեան չափը որոշելու համար: Ժողովուրդը պէտք է հասկանայ որ մի և նոյն չէ, եթէ սնանկանում է ա, բ, գ, կամ Դր. Արծրունի:

Թեֆլիս. 1884 թ.

Մայիսի 20.

Հ Ա Ի Ա Տ Ա Ն Ք:

Վերջին օրերում մենք լսեցինք, որ մի խումբ Թիֆլիզի նշանաւոր անձինքներից Ներսէս Պատրիարքին պատուելու առթիւ մտադիր են բանալ ստորագրութիւն Արծրունի եղբայրների գալերեան գնելու և Ներսիսի Թիֆլիս ժամանելիս նրան ընծայելու Քէորդեան ճեմարանի Հաստատութեան Համար:

Ո՛րքան Հիանալի դիտաւորութիւն որ յաւիտեան պատիւ կարող էր բերել մեր յարգելի ազգայիններին:

Միթէ կարող են կասկածել. կարո՞ղ են առարկել որ այդպիսի մի նպատակ իրագործուել չէ կարող:

Մենք Հաւատացած ենք որ ո՛չ, եթէ գործին գլուխ կ'անցնեն մի քանի նշանաւոր ազգայիններ. Հալի սրտում դեռ չէ մեռած ազնիւ ձգտումներ, և այն ազգը որ միաճմուռ բաղձանքով ցանկանում էր Ներսէսին Արարատեան գահի վրայ տեսնել. այդ ազգը մի ըսպէ անգամ չի վարանիլ իւր անկեղծ զգացման կատարեալ արտայայտութիւնը ցոյց տալու և գործով:

Սկսեցէք պարոններ. բոլորովին վստահ լինելով, որ ամեն կողմից. այո՛, ամեն կողմից դուք Հանդիպելու էիք զգալի Համակրանաց:

Թող արդիւնքները այն կալուածքի, որ ամբողջ տասնեակ տարի մի ամբողջ սերունդ կրթում էր, այսուհետեւ էլ գործադրուէր Հազարաւոր Հայ գա-

ւակները ճշմարիտ հայի հոգիով կրթուելուն. և այդ
Ձեր գործը պատմութեան էջերի վրայ անկասկած
Ձեր յարգելի անունների հետ միասին մի փառաւոր
տեղ կը բռնէ:

— Յուսանք:

— Բայց իրաւունք ունինք յուսալու:

Իսկ առ այժմ մինչև ամսի 22-ը անպատճառ
հարկաւոր էր ձեռք բերել գոնէ 40,000 ռուբլի ա-
ճուրդի ժամանակը մի 6 ամսով յետ ձգելու առթիւ
իսկ այնուհետև հեշտ էր:

Սակայն չլինի որ մէկի յուսով, միւսն էլ մո-
ռանանք. չլինի որ դանդաղութեամբ վաղը միւս օր
ձգելով այնպէս անենք որ մօտիկ ապագայում մինչև
այդ անիծուած օրը ոչինչ չ'կարողանանք շինել, իսկ
նրանից յետոյ...

Նրանից յետոյ ամեն ինչ վերջացած կ'լինի. և
բացի փոշմանելուց ու ափսոսալուց ուրիշ ոչինչ չի մնայ
մեզ անելու:

Կամ մէկը և կամ միւսը բայց վերջապէս շու-
տով: Փամանակը թանգ է:

Յունիսի 8-ն.

Աբէլ Ապրէնեանց.

Մեջ

1915

« Ազգային գրադարան

NL0255045

